

Karl Marx'ın Çatışmacı Yaklaşımı ile Kemal Tahir-Baykan Sezer Çizgisinin Karşılaştırılması¹

A Comparison Between Karl Marx's Conflict Approach and the Kemal Tahir-Baykan Sezer Line

Berkay ÇETİN*, Nevin GÜNGÖR ERGAN**

Öz

Çatışmacı yaklaşım, genel olarak sosyal bilimler, özel olarak da sosyoloji literatüründe oldukça tartışılmıştır. Çatışmacı yaklaşım içerisinde birçok farklı isim ve gelenek bulunmaktadır. Bu çalışmada ise özellikle Baykan Sezer'in, Kemal Tahir'in düşüncelerinden etkilenerek sosyoloji literatürüne kazandırdığı Doğu-Batı Çatışması Teorisi ile Karl Marx'ın çatışmacı yaklaşımı tartışmaya tabi tutulmuştur. Çalışmada, yorumsamacı geleneğe dayalı olarak doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda birincil ve ikincil kaynaklar incelenmiştir. Baykan Sezer tarafından yayımlanmaya başlanan ve günümüzde yayına devam eden *Sosyoloji Yıllıkları*, temel kaynak olarak dikkate alınmıştır. Çalışma kapsamında, öncelikle Karl Marx'ın çatışmacı yaklaşımı kısaca özetlenmiş, sonrasında Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisindeki belirgin temalar ele alınmıştır. Söz konusu temalar; tarihin gerekliliği; özgünlük vurgusu; Türk insanının çıkarlarını gözetmek; Batı düşünüşü ve bilimi karşısındaki konum başlıkları etrafında tartışılmıştır. Sonrasında ise Doğu-Batı çatışmasının tarihinde belli başlı kırılma noktaları özetlenmiştir. Doğu-Batı çatışmasının tarihine ilişkin olarak özellikle *Sosyoloji Yıllıkları*'ndaki çalışmalar dikkate alınmıştır. Çalışma sonucunda Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisindeki çatışmacı yaklaşım Marx'ın yaklaşımı ile kıyaslanmıştır. Yapılan kıyaslama neticesinde, söz konusu yaklaşımlar arasında benzerliklerin olduğu gibi farklılıkların da olduğu tespit edilmiştir. Özellikle çatışmanın varlığı, iki yaklaşımda da mevcuttur. Ayrıca hem Karl Marx hem de Kemal Tahir ve Baykan Sezer tarafından hâkim/egemen bilim anlayışına yönelik eleştiri getirilmiştir. Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde ortaya çıkan farklılıkların ise bilhassa Türk toplumu ve tarihinin (genel itibarıyla da Doğu'nun) Batılı kavram ve şemalarla birebir örtüşmemesi noktasında görünürlük kazandığı gözlemlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Kemal Tahir, Baykan Sezer, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi, Karl Marx, çatışmacı yaklaşım, Doğu-Batı çatışması teorisi.

Abstract

The conflict approach has been widely discussed in the 558iteratüre of the social sciences, particularly in sociology. There are many different names and approaches within the conflict approach. In this study, in particular, the East-West Conflict Theory, which Baykan Sezer has brought to the sociology 558iteratüre, influenced by Kemal Tahir's thoughts,

¹ Birinci yazarın "Türk Sosyolojisinde Sosyolojik Bilgi Üretim Sürecinin Sosyoloji Yıllıkları Üzerinden İncelenmesi" adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

* Arş. Gör. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: berkaycetin@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2759-7284

** Prof. Dr., E-posta: nevine@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8673-9700

and Karl Marx's conflict approach, are discussed. In the study, document analysis technique was used in relation to hermeneutic approach. Primary and secondary sources were examined in this context. *The Sociology Annuals*, which were started by Baykan Sezer and continue to be published today, were considered as the main source. Within the scope of the study, firstly, Karl Marx's conflict approach was briefly summarized, and then the prominent themes in the Kemal Tahir-Baykan Sezer line were dealt with. These themes were discussed around the titles of the importance of the historical perspective, emphasis on originality, consideration of the interests of the Turkish people, and the position of Western thought and science. Then, the main breaking points in the history of the East-West conflict were summarized. In the study of the history of the East-West conflict, the studies in the *The Sociology Annuals* were particularly taken into consideration. As a result of the study, the conflict approach in the Kemal Tahir-Baykan Sezer line was compared with Marx's approach. As a result of the comparison, it was found that there are both similarities and differences between these approaches. The existence of conflict is present in both approaches. In addition, both Karl Marx and Kemal Tahir and Baykan Sezer have made criticism of the hegemonic science. The differences that emerge in the Kemal Tahir-Baykan Sezer line are particularly visible in the point where the Turkish society and history (in general, also the East) do not match exactly with Western concepts and schemes.

Keywords: Kemal Tahir, Baykan Sezer, The Kemal Tahir-Baykan Sezer line, Karl Marx, the conflict approach, the East-West conflict theory.

Giriş

Doğu-Batı Çatışması Teorisi ile Marksist çatışma teorisinin kıyaslandığı bu çalışmada, özel olarak Baykan Sezer'e (ve onun düşüncelerinden etkilendiği Kemal Tahir'e) ve Karl Marx'a odaklanılmıştır. Yorumsamacı gelenek içerisinde doküman analizi tekniğine dayalı olarak, sorunsal bağlamında yer alan birincil ve ikincil kaynaklar incelemeye tabi tutulmuştur.

Türk düşünüşü içerisinde Kemal Tahir, formasyonel bağlamda sosyolog olmayan ancak bir romancı olarak Türk sosyolojisine (özellikle de Baykan Sezer üzerindeki etkisiyle birlikte) katkı sunan isimlerden biri olarak değerlendirilebilir. Baykan Sezer ise hem formasyonel bağlamda sosyolog olan hem de lisans tezinden itibaren inşa ettiği Doğu-Batı Çatışması Teorisi ile birlikte Türk sosyoloji tarihinin önde gelen isimlerinden biridir. Baykan Sezer, lisans tezini *Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri* adı altında 1968 yılında tamamlamıştır (bkz. Sezer, 2018).

Baykan Sezer'in Kemal Tahir'den yola çıkarak oluşturduğu Doğu-Batı Çatışması Teorisi, Yunanlılıktan itibaren bütün bir dünya tarihini açıklayabileceği iddiasını örtük bir biçimde bünyesinde bulundurmaktadır. Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisindeki teori, adından da anlaşılacağı üzere, aynı zamanda çatışmacı yaklaşım içerisinde de yer alabilecek özellikler göstermektedir. Bu kapsamda sosyoloji bilimi içerisinde çatışmacı yaklaşıma bir tür atfı da bünyesinde barındırmaktadır. Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde Doğu ve Batı uygarlıklarının çatışmasının tarihsel süreç boyunca kesintiye uğramadan devam ettiği fikri hâkimdir.

Sosyolojide çatışmacı yaklaşımın kökenleri, sosyolojinin özerk bir bilim dalı oluşundan çok daha eski tarihlere götürülebilir. Sosyoloji alanında çatışmacı yaklaşım özellikle Karl Marx'la birlikte anılsa da felsefi anlamda (özellikle de siyaset felsefesinde) ve ekonomi alanında toplumun çatışmalarla örülü olduğu fikriyle daha erken tarihlerde ortaya çıkmıştır.

Sosyoloji özelindeyse çatışmacı yaklaşımın ana vurgusu, toplumun çatışmalarla örülü olduğu; çatışmanın görünür olmadığı zamanlarda da bir tür tahakküm sürecinin sürekli olarak işlediğidir; bu tür bir yaklaşım, toplumsal grupları ve bireyleri, çıkarları için mücadele eden insanlar olarak görmektedir (Collins, 2015, s. 55). Bir başka ifadeyle “çatışma teorisi, toplumu, grupların güç mücadelesi verdikleri ve çatışmanın ‘kontrol’ünün sadece bir grubun rakiplerini geçici bir süre bastırabilmesi anlamına geldiği bir arena, yani ‘rekabet hâlindeki gruplar veya çıkarlar sistemi’ olarak” (Tatlıcan, 2011, s. 87) görmektedir.

Çatışmacı yaklaşımın Ricardo'dan Hegel'e, Simmel'den -literatür içerisinde çoğunlukla Marx'la karşıt bir biçimde okunan- Max Weber'e kadar çeşitli temsilcileri/katkı sunanları/uğrak noktaları da mevcuttur (Collins, 2015, s. 56). Örnek olarak Ümit Tatlıcan (2011, s. 85), sosyoloji özelinde çatışmacı yaklaşımın özellikle 1950'lerin sonlarına doğru Amerika'da baskın konumda olan işlevselciliğe -bilhassa da söz konusu yaklaşımın Parsons yorumuna- karşıt bir biçimde gelişen bir teori olduğunu not etmektedir.

Bu kapsamda, Karl Marx çatışmacı yaklaşımın yalnızca bir uğrağını teşkil etmektedir. Nitekim Jonathan H. Turner (1975, s. 618) da Newton'un ünlü ifadesine atıfla, sosyolojide çatışmacı yaklaşımın Hobbes, Bodin, Smith, Mill, Malthus, Marx ve Simmel gibi "devlerin omuzlarında yükseldiğini" ifade etmektedir. Ancak sonraki dönemdeki tartışmalarda, özellikle Dahrendorf, Lukács, Gramsci vb. isimlerin yaklaşım ve tartışmalarında da Karl Marx, karşı durulan yahut yakın durulan bir isim olarak çatışmacı yaklaşım içerisinde başat rolünü koruyor görünmektedir. Bu sebepten ötürü, çalışma içerisinde Kemal Tahir ve Baykan Sezer çizgisinde inşa edilen Doğu-Batı Çatışması Teorisi, Karl Marx'ın çatışmacı yaklaşımıyla kıyaslamaya tabi tutulmuş, iki yaklaşımın birbirinden farklılıkları ve benzerlikleri üzerine bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Çatışmacı yaklaşım hakkında hem yerli hem de yabancı literatürde oldukça çalışma mevcuttur. Ancak bu çalışma kapsamında söz konusu iki yaklaşımın kıyaslanması, benzeşen ve ayrışan yönlerine odaklanılması, çalışmanın önemi içerisinde değerlendirilebilir. Baykan Sezer'in gerek Karl Marx'ın çatışmacı yaklaşımından gerekse Kemal Tahir'den aldığı etkilerle kalmayıp Türkiye'nin ve Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısını ve gerçeklerini dikkate alarak kendi özgün ve yerli teorik yaklaşımını ortaya koyduğu Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin açıklanmasının amaçlanması, bu çalışmanın diğer bir önemini teşkil etmektedir.

Karl Marx'ın Çatışmacı Yaklaşımı

Karl Marx, toplumu çatışmalarla örülü bir biçimde görmektedir; Marx'a göre tarihin ana motoru mücadele ve çatışmadır; bu durum da tarihsel sürecin özünün çatışma olduğu fikrini ön plana çıkarmaktadır (Coser, 2015, s. 57).

Marx'ın çatışmacı yaklaşımında iki kavram, onun yaklaşımının sınırlarını ve kapsamını anlamak için özel bir öneme sahip görülmektedir. Bu kavramlardan biri "diyalektik materyalizm", öteki ise "sınıftır". Diyalektik materyalizm, Marx'ın bilimsel yaklaşımını anlamayı mümkün kılacak bir mahiyete sahiptir. Aynı zamanda bu kavram tarihsel seyir içerisinde çatışmanın niçin görüldüğünü (ve Marx'a göre belirli bir raddeye dek gerekli de olduğunu) anlamayı kolaylaştırabilir. Sınıf kavramı ise Marx'ın çatışmacı yaklaşımının en kilit kavramlarından biri olarak anılabilir.

"Diyalektik şeylerin mevcut bugünkü durumunu olumlu yanlarıyla kavrar, o aynı zamanda bu durumun olumsuzlanmasını, kaçınılmaz çöküşünü anlamayı da içerir... O [diyalektik] tarihsel olarak gelişen her toplumsal formu akışkan bir hareket içinde görür ve bu yüzden onun geçici doğasını hesaba katar..." (Marx-Engels-Werke'den akt. Therborn, 2021, ss. 421-422). Bu anlamda diyalektik, esas itibarıyla bir tür değişme ve hareket felsefesidir; Marx'ın diyalektik yaklaşımında ise maddi dünyadaki değişmelerin kendilerinden önceki değişmelerle ilişkisini ve bu değişmelerin nasıl ortaya çıktıklarını göstermek için kullanılmaktadır (Bernal, 1974, ss. 24-25).

Diyalektik [olguları] üç temel terim, tez, antitez ve sentez kavramları çerçevesinde analize ve betimlemeye dayanan bir çıkarım sistemidir. Diyalektik analizin temel mantığı her tezin (kişinin odaklandığı veya anlamaya çalıştığı her şeyin) kendi yapısında karşıtını -antitezini- (tezi değiştirecek veya yıkacak güçler/dinamikleri) barındırdığını ve nihayetinde sentez olarak adlandırılan yeni, nitel olarak farklı bir gerçekliğe yol açacağını varsayar. Bu yeni sentez, bir kez oluştuğunda, artık içinde kendi antitezini barındıran yeni bir tez hâline gelir ve bu oluşum süreci benzer şekilde sürer. (Goodwin ve Scimecca, 2018, s. 103)

Kısacası diyalektikte sürekli bir değişim ve ilerleme/hareket/devinim söz konusudur. Kavram bu anlamda durağanlığa oldukça uzak bir görünüm arz etmektedir. Ancak bu noktada Marx'ın çatışmacı yaklaşımında hâkim olan kavramın "diyalektikten" ziyade "diyalektik materyalizm" olduğu hatırlanabilir. Söz konusu kavram literatürde sıklıkla "diyalektik materyalizm" olarak adlandırılrsa da gerek Marx gerekse de Engels, kavramı, "materyalist diyalektik" şeklinde kullanmışlardır (Macherey, 2016, s. 249). Nitekim Marx ve Engels'ten sonra söz konusu kavram sıklıkla "diyalektik materyalizm" olarak kullanılmıştır.

Sezgin Kızılcık'ın ifadesiyle “Marx, kapitalist üretim ilişkilerini (...) sınıf çatışması ve onların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alana yansımaları (...) diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm çerçevesinde tahlil etmiştir.” (2019, s. 77). Diyalektik ve diyalektik materyalizm arasındaki fark, esasen Hegel'in yaklaşımı ile Marx'ın yaklaşımını karşılıklı bir okumaya tabi tutmakla netlik kazanabilir. Nitekim Marx'ın diyalektik anlayışı da yine Hegel'le birlikte (Hegel'inkine zıt bir biçimde) anlaşılabilir. Zira Marx, *Kapital*'in ikinci baskısına yazdığı son sözde, bu durumu şöyle özetlemektedir:

Benim diyalektik yöntemim, temelde, Hegel'in diyalektik yönteminden yalnızca farklı değil, onun tam karşıtıdır. Hegel için, idea {Idee} adı altında bağımsız bir özneye bile dönüştürdüğü düşünme süreci, bu sürecin sadece dış görünüşünü oluşturan gerçekliğin demiürgosudur [yani bir bakıma yaratıcı/oluşturandır]. Bendeyse, tam tersine, düşünsel olan şey {das Ideelle}, insan kafasında yeniden düzenlenmiş ve tercüme edilmiş olan maddi gerçeklikten başka bir şey değildir. (2021, s. 29)

Bu anlamda Marx'ın diyalektik yorumu, onun tarihsel materyalist anlayışından bağımsız bir biçimde ele alınamamaktadır. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere söz konusu olan salt diyalektik değil, diyalektik materyalizmdir. Aynı zamanda diyalektik materyalist anlayış da Marx'ın proletarya üzerine görüşleriyle de kuvvetli bir bağa sahiptir. Zira Gerardo M. Lanuza'nın da değindiği üzere, “Diyalektik materyalizm her zaman devrimci işçi sınıfının dünya görüşüyle bağlantılı olmuştur.” (2016, s. 106).

Kısacası Hegel'in idealist diyalektiğine zıt bir biçimde, Marx kendi diyalektik anlayışını, diyalektik materyalizm olarak biçimlendirmiştir. Ayrıca Marx, tarihi, diyalektik yöntemden yola çıkarak incelediğinde, toplumsal gelişmenin materyalist temele dayandığını ortaya koymuş, bu kapsamda daha önceki bireyci yahut metafizik açılardan yaklaşarak tarihi açıklayanlardan ayrı bir konum almıştır (Hançerlioğlu, 1970, ss. 269-271). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun (2018, s. 121) ifadeleriyle, Hegel için de Marx için de tarih, diyalektik ile gelişmektedir; fakat Hegel'de söz konusu kuvvet spiritüel bir özellik gösterirken Marx'ta maddi ve iktisadi faktörler ön plana çıkmaktadır.

Marx'ın diyalektik materyalizmi, aynı zamanda tarihsel çatışmaları ve değişimleri de açıklayabilecek bir kavram olarak kendini göstermektedir:

Marx'ın diyalektik yorumunda, çatışma çelişkili fikirler arasında değildir, çatışma ilk olarak düşüncede ve daha sonra toplumsal ilişkiler içinde ifadesini bulur. Temel tarihsel çatışma karşıt toplumsal gruplar arasındadır. Onların çatışmaları bazen ifadesini düşüncede, fikirler alanında bulabilir, ancak onların asıl kaynağında ekonomik çıkar farklılıkları yatar. Bir toplumu anlamının anahtarı, öncelikle onun ekonomik etkinlik içinde organize olma biçimini, fiziksel üretiminin gerçekleştirildiği düzenlemeleri anlamakta yatar. (Cuff, Sharrock ve Francis, 2013, s. 26)

Jonathan H. Turner (1974, s. 79), Karl Marx'ın çağdaş sosyoloji teorilerini hâlâ etkilemeye devam eden yaklaşımını üç önerme üzerinden özetlemektedir: İlk olarak, iktisat temelli örgütlenmenin toplumdaki geri kalan örgütlenmeleri belirleyeceği (yani sıklıkla ifade edilegelen alt yapının üst yapıyı son kertede belirleyeceği fikri); ikincisi, devrimci sınıf çatışmasının tarihsel seyri komünist aşamaya doğru zorunlu olarak götürmesi gerektiği fikri; üçüncüsü ise iki kutuplu çatışmanın (sömürülen sınıf -proletarya- ve sömüren sınıf -burjuva- arasındaki çatışmanın²) işçi sınıfının çıkarlarının farkına varmasıyla birlikte devrimci bir güç oluşturacağıdır. Böylelikle, Marx'ın fikriyatında çatışmanın sınıf merkezli olduğu, bir kez daha anlaşılmaktadır. Varsayımlardan ilkinin ise yani alt yapının üst yapıyı belirleyiciliği fikrinin en net okunduğu yerlerden biri, Karl Marx'ın *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı* adlı çalışmasına yazdığı ön sözüdür. Marx (1979, s. 25), burada, üretim tarzının “toplumsal, siyasal ve entelektüel” hayat sürecini belirlediğini net bir biçimde ifade etmektedir.

² Lucien Save'in (1976, s. 57) belirttiğine göre söz konusu çatışma Marx'ın *Kutsal Aile*'sinin 16. bölümünde ilk kez teorik bir taslak olarak işlenmiş, sonrasında ise *Komünist Manifesto*'da klasik anlamına kavuşmuştur.

Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı adlı eser ilk olarak 1859’da yayımlanmıştır. 1890’lardaki mektuplarda ve yazılarda ise alt yapının tek başına üst yapıyı belirlediği fikri reddedilecek ve “son kertede” belirlediği fikri önem kazanacaktır; böylelikle Marx ve Engels, üst yapıyı oluşturan unsurların görelî bir içsel özerkliğe sahip olduğunu teslim edeceklerdir (Cosser, 2015, s. 67).

Jonathan H. Turner’a (1974, s. 80) göre, Karl Marx’ın ekonomi temelli³ ve iki kutuplu çatışma fikrinin hâkim olduğu yaklaşımı, 6 varsayımı da beraberinde getirmektedir:

- 1) Sistemli özellikler gösteren sosyal ilişkiler çıkarlarla doludur.
- 2) Sosyal sistemler sistematik olarak çatışma üretir.
- 3) Dolayısıyla çatışma, sosyal sistemlerin yaygın ve kaçınılmaz özelliğidir.
- 4) Söz konusu çatışma, çıkarların iki kutuplu çatışmasında kendini gösterme eğilimindedir.
- 5) Çatışma en sık olarak kıt kaynakların, özellikle de mülkiyetin dağılımında ortaya çıkmaktadır.
- 6) Çatışma, sosyal sistemlerdeki değişimin ana kaynağıdır.

Varsayımlardan da net bir biçimde görüldüğü üzere Marx’ın çatışmacı yaklaşımının en belirgin vurgularından biri, söz konusu çatışmanın sınıfsal yapı içerisinde varlık gösterdiği ve bu iki kutuplu sınıfsal yapının da çatışmanın aşılacağı güne kadar devam edeceğidir. Nitekim “Marx toplumsal düzen ve çatışmayı, bütün önemli toplumsal olguları kendi materyalizmi ve daha belirgin biçimde **sınıfsal ilişkiler** içinde konumlandırır.” (Goodwin ve Scimecca, 2018, s. 112).

Marx, toplum içerisindeki aktörlerin (sınıfsal aktörlerin) iktisadi çıkarlarına bağlı olarak bir çözümleme yoluna gitmektedir.⁴ Buradaki çıkar, sınıfsal konumları sebebiyle aktörlerin kimi zaman farkında olmadıkları bir unsurdur. Yani her sınıfsal yapı (ve dolayısıyla o sınıf içerisindeki failer) iktisadi çıkarlarının doğrudan doğruya farkında olmayabilirler. Ancak Marx’a göre failerlerin sınıfsal çıkarlarının farkında olmaları, sınıfların kaderini, aynı zamanda da tarihin gidişatını değiştirebilir. Özellikle de proletaryanın çıkarlarının farkına varmasıyla gerçekleşmesi ön görülen devrim düşüncesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Burada da bilinç kavramı bir kez daha önem kazanmaktadır. “Marksist gelenek çerçevesinde yürütülen işçi sınıfı bilinci çalışmalarında kavram; sınıf yapısı, sınıfsal konumlar, sınıf çıkarları, sınıf mücadelesi ve toplumsal değişim süreçleri ile ilişkileri çerçevesinde ele alınmaktadır.” (Yılmaz, 2013, s. 351).

Kısacası Marx’ta sınıf kavramı, çatışma kavramı ile birbirinden ayrılmaz bir bağa sahiptir. Ritzer ve Stepnisky’nin değindiği üzere “Marx’a göre sınıf, her zaman çatışma potansiyeli açısından tanımlanıyordu. Bireyler, artı değer üzerinden başkalarına karşı ortak bir çatışma içinde oldukları kadarıyla bir sınıf oluştururlar.” (2014, s. 62). Toplumun temel birimi olarak sınıfları kabul eden Marx’a göre çatışan sınıflar tarihsel serüven içerisinde değişiklik gösterecek ve nihayetinde toplum, görelî bir dengeye kavuşacaktır (Kongar, 1985, s. 128).

Kemal Tahir-Baykan Sezer Çizgisinde Doğu-Batı Çatışması Teorisi

Türk düşününde Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi, özellikle Doğu uygarlığının savunuculuğu, Türk toplumunun kendine has gerçekliği gibi fikirler sebebiyle önem kazanmıştır. Kemal Tahir ve Baykan Sezer hakkında ayrı ayrı yapılmış çalışmalar olsa da bu çalışma kapsamında iki ismi birlikte değerlendirmek uygun görülmüştür. Zira Ertan Eğribel’e göre “Kemal Tahir ve Baykan Sezer birbirinden ayrı değerlendirilemez. Ancak birbiri ile anlaşılır.” (2004, s. 115). Sezgin Kızılcılık de iki isim arasındaki bağı şu şekilde özetlemektedir: “Türk sosyolojisinde Kemal Tahir’e duyulan ilgi, Baykan Sezer sayesinde.”

³ Zira “K. Marx için bir toplum formunu belirleyen en önemli faktör ekonomik faktördür. Bir toplum ekonomik temeline dayalı olarak üretim şeklini ve üretim araçlarını ortaya koyar. Üretim şekli, üretim güçlerince belirlenen üretim ilişkilerini belirleyici özelliğindedir. Bütün bunlar o toplumun formunu oluşturur.” (Burcu Sağlam, 2018, s. 55).

⁴ Çalışmanın ilerleyen bölümünde de görüleceği üzere, Kemal Tahir ve Baykan Sezer çizgisinde, tarihsel değişim ve dönüşüm gene çıkar kavramı etrafında ancak bu kez sınıflardan azade bir biçimde daha makro bir düzlemde, uygarlıklar nezdinde açıklanmaktadır.

Türk sosyologları Sezer sayesinde Kemal Tahir'i sadece romancı olarak değil, aynı zamanda bir sosyolog olarak tanıdılar.” (2004, s. 71). Gerçekten de Türk sosyologlarının Kemal Tahir'e ilgisinin Baykan Sezer öncesinde sınırlı olduğu söylenebilir. Ancak bu durumun, Türk sosyologlarının Kemal Tahir'e hiç ilgi duymadıkları anlamına gelip gelmeyeceği tartışma konusudur. Zira aynı kürsüden, bir önceki nesilden Cahit Tanyol'un Kemal Tahir'e ilgisi bu noktada bir örnek olarak akla gelebilir. Ancak Kemal Tahir'in düşüncelerinin sosyolojide sistemli hâle getirilmesinin Baykan Sezer ile birlikte gerçekleştiği belirtilebilir.

Kurtuluş Kayalı (2002, s. 27), Baykan Sezer'i anlamak için yalnızca Sezer'in yazdıklarının okunmasının yetmeyeceğini ifade etmektedir. Kızılçelik (2004, s. 74) de Hegel-Marx ilişkisine benzer bir biçimde Baykan Sezer'i doğru okumanın Kemal Tahir'i anlamak noktasında yol açıcı olabileceğini belirtmektedir.

Kemal Tahir'in yalnızca romanları üzerinden yapılan bir okuma, edebiyatçının düşün serüvenindeki kimi noktaları kaçırmayı beraberinde getirebilir. Zira onun notlarının da titizlikle okunması hem Kemal Tahir'i hem Baykan Sezer'i hem de dolayısıyla da Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisini doğru anlamının imkânını sağlayabilir. Nitekim Kayalı'ya (2004, s. 16) göre hâlihazırda Kemal Tahir üzerine düşünme denemeleri, Baykan Sezer'in düşüncesi hakkında da düşünmek, tartışmak, yazmak manasına gelmektedir.

Kemal Tahir'den sıklıkla romancı olarak söz edilmesi, elbette yazarın kendisini öyle görmesinden/adlandırmasından/tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir de diğer alanlara/bilim dallarına yönelik ilgisini, daha ziyade romancı perspektifinden hareketle kurduğunu ifade etmektedir:

Ben romancı olduğum için, tarih, sosyoloji, felsefe, ekonomi konularıyla ancak romancı olarak, roman planlarımdaki yerleri açısından ilgilenmekteyim. Bu bilim dallarında araştırmalar yaparken bilimsel metodu kullandığım halde, araştırmalarımın sonucunu açıklamakta, romanı, yani edebiyatın çok önemli bir kolunu kullanıyorum. (2016, s. 72)

Böylelikle Kemal Tahir'i sadece bir romancı olarak nitelenmek, daha doğrusu gerçekçi bir romancı olarak nitelendirmek doğru bir yorum olabilir. Tahir, diğer alanlarla/bilim dallarıyla ilgisinde de romancı olduğu gerçeğini daima ön planda tutmuş gibi görünmektedir.

Kemal Tahir, her şeyden önce romancıydı. Kendisini romancı olarak tanımlamıştır. (...) Ancak notların[ın] yayınlanması ile birlikte Kemal Tahir'in düşünce ve çalışmasının bir düşün adamının çalışma ve düşünce biçimine yabancı olmadığı görülmektedir. (Yazoğlu ve Sezer, 2016, s. 1)

Kemal Tahir notlarında, Osmanlı toplum yapısından Batılılaşmaya, edebiyatın toplumsal fonksiyonlarından tarihî araştırmalarına kadar birçok farklı alanda metinler kaleme almıştır. Notların aynı zamanda ilk kez Cengiz Yazoğlu ve Baykan Sezer tarafından yayına hazırlanması bu noktada dikkat çekicidir.

Gerek edebî metinlerinde gerekse notlarında Kemal Tahir'in, tıpkı Baykan Sezer'de olduğu gibi Doğu-Batı çatışması fikrine yöneldiğini görmek mümkündür. Ufuk Özcan bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Kemal Tahir'in haklı gerekçeleri vardı ve düşüncelerini Türk insanının farklılığına dayandırıyor. Anadolu'da son bin yıl içinde Doğu-Batı karşılaşması ile biçimlenen insan ilişkilerinin, Türk insanının duyuş ve hissiyatının, davranış tarzının, mülkiyet ilişkilerinin, kısacası maddi ve manevi yaşamın Batı'dan kökten farklı olduğunu fark etmişti.” (2013, s. 39). Kısacası Kemal Tahir'in romanlarının yanı sıra notlarına dair yapılan okumalar da onun düşünür yanını görmenin yollarını açabilmektedir.⁵

Baykan Sezer'in Kemal Tahir'e ilgisi, yakınlığı ise henüz genç yaşta başlamıştır. Öğrenim görmek için gittiği Paris'te dahi Tahir'in kitaplarını takip etmiş, Türkiye'ye dönüşünde ise Kemal Tahir'le birebir

⁵ Bu konuya örnek olarak H. Bayram Kaçmazoğlu'nun Kemal Tahir'i okuma ve anlama serüveni gösterilebilir. *Notların önemine değinen Kaçmazoğlu (2010, s. 291), 1980'li yılların ortalarında Kemal Tahir'i okumaya başladığını ancak ilk okuma sürecinde tam olarak anlayıp anlamadığını değerlendiremediğini, Kemal Tahir'in gerçek bir biçimde anlaşılabilmesinin ise onun notlarıyla birlikte mümkün hâle geldiğini ifade etmektedir.*

tanışmıştır (Sezer, 2004, s. 32). Baykan Sezer, kendi düşüncesindeki Kemal Tahir etkisini şu şekilde ifade etmektedir:

Görüşlerimin biçimlenmesinde ve belli bir yön kazanmasında Kemal Tahir'in büyük etkisi olmuştur. (...) Düşüncelerimin Kemal Tahir'in söylediklerinin sosyolojide söylenmiş biçimi olarak değerlendirilmesinden gurur duyarım. Çalışmalarında Kemal Tahir ile olan yakınlığımdan söz etmemiş olmamın tek nedeni yapabileceğim yanlışlarla Kemal Tahir düşüncesi arasında bağlantı kurulmasına yol açmaktan çekindiğim içindir. (2004, s. 32)

Yine bir başka çalışmasında da Sezer söz konusu etkiden bahsederken “(...) görüşlerimin yönlenmesini ve biçim kazanmasını Kemal Tahir'e borçluyum. Çoğu şeyi Kemal Tahir'den öğrendim. Çalışmalarında bulunacak yanlış ve eksikler yalnızca benim Kemal Tahir'in iyi bir öğrencisi olmadığımı gösterir” (1998, s. 2) ifadelerini kullanmaktadır.

Baykan Sezer'in eserlerinden ve konuşmalarından kendi fikrî birikimini sağlamada farklı kaynaklardan, farklı alanlardaki okumalarından faydalandığı görülmektedir. Ancak Baykan Sezer'i hiçbir isim Tahir kadar etkilememiş görünmektedir.

(...) kısaca toplumumuzun ve insanımızın neliğini ve kimliğini idrak etmek, insanımızı iyi tanımak ve onu kendisine sunulmuş ölçüler içine yerleştirmek istiyorsak, Kemal Tahir ile Baykan Sezer'e doğru hızlıca yol almamız gerekir. Onlar, Batı ikliminde yetiştirilmiş “izm”lere ve şematik düşüncelere karşı onurlu mücadele vermişler, hazır reçetelere meydan okumuşlar, kopyacılıktan uzak durmuşlar, kalıplarla asla yetinmemişlerdir. Onlar, kendi fikri ve sözü olan, sözünü tüketmemiş çözüm sahibi isimlerdir. (Kızılcıkelik, 2015, s. 78)

Kemal Tahir de Baykan Sezer de Marksist yaklaşımdan belirli ölçüde faydalanmışlardır. Ancak iki isimde de Türkiye ve Osmanlı'nın toplumsal gerçekliği söz konusu olduğunda “şahsınamünhasırlık” fikri ön planda görülmektedir. Bu kapsamda farklı toplumların farklı özellikler göstereceği, bu sebepten ötürü hiçbir yaklaşımın sorgusuz sualsiz kabul edilemeyeceği, Batı'daki bir teori, yaklaşım yahut modelin Türkiye'nin özgün gerçekliklerini birebir açıklayamayacağı fikri iki isimde de baskın görünmektedir.

Tarihin Gerekliği

Baykan Sezer ve Kemal Tahir'in önemseydiği konuların başında Türk tarihi gelmektedir. Türk tarihinin özellikle de Osmanlı dönemi hem Tahir'i hem de Sezer'i yoğun bir biçimde ilgilendirmiştir.

Kemal Tahir'in tarihe ilgisini, Türk tarihine ilişkin çalışmalarını, beş farklı dönem üzerinden özetlemek mümkündür: Romancı; *Devlet Ana* ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarını, *Bir Mülkiyet Kalesi* vasıtasıyla Abdülhamid devri ve Osmanlı'nın yıkılış sürecini, *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu* ve *Yorgun Savaşçı* ile Kurtuluş Savaşı dönemini, *Kurt Kanunu* vasıtasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını ve *Yol Ayrımı*, *Bozkırdaki Çekirdek*, *Hür Şehrin İnsanları* ile de İnönü dönemini ele almaktadır (Fedai, 2004, ss. 503-504).

Baykan Sezer de tarih disipliniyle ve Türk tarihçileri ile yakından ilgilenen bir sosyologdur. Zira ona göre Türk tarihçilerinin çalışmaları “(...) sonucunda bugün Türk toplumunu özellikleri ile tanımak ve anlamak yolunda çok değerli bilgilere sahip bulunuyoruz.” (Sezer, 1979, s. 1). Yine ona göre “(...) günümüz dünya dengesi tarihin bir ürünüdür. Bu nedenle araştırmalarımızı sağlıklı bir biçimde yürütebilmemiz için oluşturacağımız kuramın tarihi boyutu kapsamı zorunluluğu da bulunmaktadır.” (Sezer, 1993, s. 127). Sezer için tarihin gerekliliği özgün bir Türk sosyolojisi için de gerekli görülmektedir. Aşağıdaki ifadeler, Sezer'in tarihe bakışını özetleyecek mahiyettedir:

Biz sorunlarımızın yanıtlarının sosyoloji çerçevesi içinde bulunabileceği inancımızı yitirmedik. Doğu-Batı çatışmasındaki özel yerimiz, çıkarlarımızın bütünüyle egemen uygarlık çerçevesi içindeki toplumların çıkarlarıyla kesişmemesi nedeniyle doğrudan ithal malı bir sosyolojiyi benimsememiz olanaksızdır. Bu durumda kendi sosyolojimizi kurmak zorundayız. Ve bu sosyoloji havada bir sosyoloji olmamalıdır. Bu nedenle kendi sosyolojimizin kaynak ve temellerini bulabilmek için kendi tarihimize eğilmek zorunluluğunu duyuyoruz. (2001, s. 417)

Özgünlük Vurgusu

Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesinde Türk toplumu, özgün tarihsel dinamiklere sahip bir toplumdur. Bu minvalde Türk toplumunun Batılı teorilerle anlaşılıp anlamlandırılması mümkün görülmemektedir. Hem Tahir hem de Sezer için genel geçer ifadelerin yahut Batılı teori, yaklaşım ve modellerin Türk toplumuna birebir uygulanması, Türk toplumunun özgün gerçekliğini anlamaya hiçbir zaman izin vermeyecektir. Nitekim Tahir'deki özgünlük vurgusuna ilişkin Sezer'in ifadeleri, bu konuyu açıklığa kavuşturabilir:

(...) Kemal Tahir'in Türk toplumu ile Türk tarihi ile ilgili görüşleri, uyarıları, değerlendirmeleri bugün de önemini sürdürmektedir. Geçen süre Kemal Tahir'in tarih konusunda, toplumumuz konusunda hazır kalıpların, hazır dışarıdan ithal açıklamaların sorunları anlamamızda bizi yanlışa sürükleyeceği konusunu ısrarla vurgulamıştı. (2003, s. 21)

Bu kapsamda Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde Türk insanının gerçekliği, Türk toplum yapısı, Türk tarihi gibi unsurların hazır kalıplarla, ithal tema ve teorilerle çözümlenebilecek olgular olmaktan uzak olduğu söylenebilir. Diğer yandan Kemal Tahir ve Baykan Sezer, Türk toplumunun özgünlüğünü bir tür dogma olarak kabul etmemişlerdir. Bir başka ifadeyle Tahir ve Sezer'in, Türk toplumunun özgün yapısını sorgusuz sualsiz kabul etmekten uzak isimler olduğu ifade edilebilir. İki isim de Doğu uygarlıklarının yanı sıra Batı'yı da tanıyan isimlerdir. Dolayısıyla, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi nezdinde Türk toplumunun özgünlüğü, ikilinin Doğu ve Batı uygarlıkları üzerine araştırmaları neticesinde varılan bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Yine Tahir ve Sezer'e göre, Batılı bir yaklaşımdan yahut teoriden hareket ederek ve onu sorgusuz sualsiz kabul ederek Türk toplumuna ilişkin olgu ve olayları açıklamak mümkün değildir. Bu tutum, özellikle Kemal Tahir'in Marksist yaklaşım karşısındaki tutumunda da görülmektedir. Baykan Sezer de benzer bir yaklaşımla, Batı'nın evrensel görünüm altında kendi değerlerini ve bakış açısını dikte ettirmesine karşı Batı'dan ve Batı Marksizminden medet ummak yerine toplumların kendi gerçekliklerine yönelik olarak bir yaklaşım getirmenin zorunluluğundan bahsetmiştir (Kızılcıçelik, 2008, s. 77). Burada hem Tahir'in hem de Sezer'in, Marksizmi sorgusuz sualsiz kabul yahut reddetmediği ifade edilebilir. Öte yandan Baykan Sezer, Marksizmin tarihsel olanı gözden kaçırmamasını, önem vermesini onaylamış (Kızılcıçelik, 2008, s. 77), Kemal Tahir de "Osmanlı Padişahı, materyalist açıdan yaklaşılmadıkça Batı krallığı gibi görünür, kıl kadar farkı kalmaz." (akt. Bozdağ, 1995, s. 6) ifadesinden de görüleceği üzere, özellikle tarihsel çözümlenmelerinde yöntemsel olarak Marksizmden ciddi ölçüde yararlanmıştı.

Türkiye'nin kendine özgü gerçekliğiyle Batı toplumları arasında belirgin bir farklılık olduğu fikri, Kemal Tahir'de olduğu gibi Baykan Sezer'in metinlerinde de sıklıkla tekrar edilmektedir: "Türk toplumu, Batı toplumlarının bir benzeri değildir. Ve bu nedenle de bugün içinde bulunduğumuz sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu baştan beri herkesin oybirliğini sağlamış bir görüştü. Sorunların çözümü de yalnızca kendimizde bulunduğuna göre Doğu toplumlarını daha yakından tanımakla işe başlamakta başka yapacak bir şey yoktur." (Sezer, 2016, s. 25)

Bu kapsamda Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde inşa edilen Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde özgünlük fikri belirgin bir biçimde kendini göstermektedir.

Türk İnsanının Çıkarlarını Gözetmek

Hem Kemal Tahir hem de Baykan Sezer'e göre Türkiye'de bilimsel ve entelektüel alanda faaliyet gösteren tüm bilim ve düşün insanlarının Türk insanının çıkarlarını göz önünde bulundurmaları/gözetmeleri gerekmektedir. Burada, çıkar kavramı, gerçekleri çarpıtmak, manipüle etmek pahasına Türk insanını sorgusuz sualsiz savunmak anlamına gelmemektedir. Nitekim bu kapsamda Kemal Tahir'in romanlarında, "kötü özellik gösteren, topluma zararlı eylemlerde bulunan" bireylere sıklıkla rastlandığı da hatırlanabilir. Tahir ve Sezer'in Türk insanının çıkarlarından bahsetmeleri, "Batı'ya karşı Doğu'nun savunuculuğu" vurgusunu bünyesinde barındırmaktadır. Zira Tahir ve Sezer'e göre Batı bilimi, düşüncesi ve edebiyatı da gerek açıktan açığa gerekse de örtük bir biçimde Batı çıkarlarına hizmet etmektedir.

Özellikle Batı sosyolojisinin Batı uygarlığının çıkarlarını ön plana çıkaran tavrına karşılık, Baykan Sezer, Türk insanı, Türk tarihi ve Türkiye'nin özgün gerçekliği çerçevesinde bir çözümleme getirmektedir. Bu sosyoloji anlayışı da hiçbir zaman Batılı anlamda bir nesnellik iddiası taşımamaktadır. Zira Baykan Sezer düşüncesinde, söz konusu nesnellik iddiası da sorgulanması gereken bir iddia olma özelliğindedir.

Sezer'in yerli sosyolojik anlayışında üzerinde ısrarla durduğu bir kavram vardır: Toplumsal çıkar kavramı. Batı sosyolojisi söyleminin [karşısında] ısrarla bu kavrama vurgu yapmaktadır. Hatta bu ideali, Türk sosyolojisinin önemsenmesi gereken bir ilkesi olarak görmektedir. Türk sosyologlarının içinde yaşadıkları toplumun çıkarları doğrultusunda çalışma yapmalarını istemektedir. (Orçan, 2004, s. 217)

Sezgin Kızılcılık'in de değindiği üzere "Sosyoloji, Batı tasalarıyla belirlenmiştir." (2008, s. 80). Kızılcılık bu noktada Batılı sosyologları anmakta ve kurucu isimler de dâhil olmak üzere hemen tüm isim ve yaklaşımlarda Batı tasalarının hâkim olduğunu öne sürmektedir. Bu kapsamda Baykan Sezer'in de bir karşı duruş olarak Türk toplum gerçeğine yöneldiği çalışmalarında, Türk tarihinin özgün gerçekliğini ve Türk toplumunun çıkarlarını açıklama çabasında olduğu söylenebilir (Şan, 2004, s. 187). Kısacası Sezer, Batı tasalarıyla belirlenmiş bir sosyoloji anlayışının karşısına Türkiye'nin kendine has tarihi ve problemleri ile hemhal olan bir sosyoloji anlayışını geliştirmektedir.

Baykan Sezer, genel olarak sosyal bilimlerin, özel olarak da sosyolojinin doğa bilimlerindeki gibi bir nesnellik anlayışından uzak olacağını net bir biçimde ifade etmektedir. Sosyolojiyi kendi doğası gereği öznel bir yanı da içinde barındıran bir bilim dalı olarak tanımlayan Sezer, bilim insanının çalışmalarında sahip olduğu perspektifi açık bir biçimde belli etmesini, keyfiliğin önüne geçebilecek bir etken olarak konumlandırmaktadır:

Özellikle sosyolojide katıksız ve soyut bir yansızlık söz konusu değildir. Araştırmalarımız; ilişkiler içinde yerimize, sorduğumuz sorulara ve araştırma konumuza göre biçimlenmektedir. Buradan bütün sosyoloji araştırmalarının keyfi ve bilimsel yansızlıktan uzak olduğu suçlamasına gitmek zor değildir. Gerçekten de böyle bir tehlikenin bulunması karşısında bilimsel dürüstlük araştırmanın başında konuya bakış açısını ve takınılan tutumu açıkça belirtmeyi gerektirmektedir. (2020, s. 35)

Baykan Sezer, özellikle 19. yüzyılda Batı'nın Doğu karşısında elde ettiği üstünlüğü, diğer bir deyişle yeni dünya egemenliğini devam ettirmek için toplumsal olgu, olay ve sorunlar üzerinde daha doğru, daha net bilgilere gereksinim duyduğunu vurgulamış, sosyolojinin ortaya çıkış koşullarını da tam olarak böyle bir saik ile başlatmıştır (Kızılcılık, 2008, s. 80).

Sosyoloji anlayışları toplum çıkarlarından ve sorunlarından ayrı düşünülemez. Sorunların sadece belli toplumlar için değil, bütün dünya toplumları için çözümlendiği iddiası, aynı zamanda bütün çıkar çatışmalarının ve çelişkilerinin de sona erdiği anlamına gelecektir. XIX. yüzyıldan itibaren kimi Batılı tarihçi ve sosyologlar arasında insanlık tarihinin böylesi bir mutlu sona doğru kaçınılmaz bir şekilde aktığını müjdeleyenlere tanık oluyoruz. Örneğin Marx için geleceğin devletsiz toplumu tarihin de sonu olacaktır. Belirsiz geleceğe atfedilen bu tür öngörüler Marx'la sınırlı değildir ve kimilerince dinsel bir kesinlikle dile getirilmiştir. (Sezer, Eğribel, Ertürk, Tüfekçioğlu ve Özcan, 1999, s. 41)

Türk insanının çıkarlarını gözetmek, Baykan Sezer'in sosyolojisinde olduğu gibi Kemal Tahir'in romanlarında da öne çıkan bir tavidir. Nitekim Kemal Tahir (2016, ss. 38-68), Türkiye'nin gerçekçi bir romancısı olduğunu, romanlarını Batılılar için kaleme almadığını, özellikle Batılıya "soygunculuk" vasfının eleştirisini yaptığını, salt eğlence ve hoş vakit geçirilsin diye romanlar yazmadığını yer yer keskin bir dille ifade etmiştir.

Batı Düşünü ve Bilimi Karşısındaki Konum

Kemal Tahir'in hem romanlarında hem de notlarında sıklıkla karşılaşılan Batı'nın sömürgeci tarafı, Baykan Sezer'in de farklı eserlerinde dikkat çektiği hususlardan biridir. Batı'nın sömürgeci, kendinden olmayanı dışlayıcı ve aşağılayıcı tutumu, ikilinin metinlerinde sıklıkla tekrarlanmaktadır.

Baykan Sezer'e göre Türk toplumunu tanımanın yolu, Batı'yı da tanımaktan geçmektedir; Türk toplumunun asli özelliklerine bu tür bir karşılaştırma neticesinde varılabileceğini ifade eden Sezer (2020, s. 12), bunun için de öncelikle Batı'yı doğru tanımanın önemli olduğunu ifade etmektedir.

Kısacası hem Tahir hem de Sezer'in Batı'yı bildiklerini, Batı'daki tarihsel gelişmeleri takip ettiklerini söylemek mümkündür. Ancak iki isim de Batı ile yalnızca ilgilenmemiş, Batı'yı Doğu-Batı ilişkileri kapsamında ve Türk tarihiyle kıyaslayarak incelemişlerdir. Sonuç olarak da hem Tahir hem de Sezer, Batı ile Türk toplumu arasına keskin bir çizgi çizmişlerdir. Bu keskin çizginin en net görüldüğü olgulardan biri de devlete ilişkin tutumlarında görülebilir. Kemal Tahir'e göre Doğu'da devlet "kerim" vasfıyla varlığını sürdürebilir. Bu sebepten ötürü Tahir'e göre Batı'daki devlet olgusuyla Doğu'daki devlet olgusu üzerine taban tabana zıt bir anlayış hâkimdir. Bu farklılık, Doğu ve Batı'nın birbirinden ne denli farklı olduğunun da kanıtını teşkil etmektedir.

Doğu-Batı Çatışmasının Tarihi

Doğu-Batı Çatışması Teorisi'ne göre, çatışmanın neredeyse uygarlık fikrinin dünya tarih sahnesine çıktığı zamana dek uzanan bir tarihi mevcuttur. Kemal Tahir'in aşağıdaki ifadeleri, söz konusu çatışmanın tarihsel kökenlerini göstermesi bakımından önemlidir:

Batı-Doğu çatışması insanlık tarihinin en karanlık dönemlerine kadar geri gitmektedir. Bu çatışma, Batı toplumlarıyla Doğu toplumlarının temel özelliklerinden gelmektedir. Toplumların temel dayanaklarını meydana getiren mülkiyet anlayışının benzemezliğinden ileri gelen bu özellikler, Batı'daki kişisel mülkiyet temeline karşılık Doğu'daki toplumsal Mülkiyet çelişmesidir. (2020, s. 444)

Teoriye göre söz konusu çatışma Yunanlılıkla birlikte görünürlük kazanmış ve günümüze dek devam etmiştir.

Doğu-Batı çatışması ve ilişkileri tarihindeki belli başlı kırılma noktalarını tarafımızca, özellikle *Sosyoloji Yıllıkları* merkeze alınarak oluşturulan aşağıdaki tablo ile özetlemek mümkün görünmektedir:

Tablo 1. Doğu-Batı çatışması ve ilişkileri tarihindeki belli başlı kırılma noktaları⁶

Yunanlılık	• Doğu-Batı çatışmasının tarihteki ilk görünümü (Eğribel, 2006, s. 971; Özcan, 2004, s. 154)
Truva Savaşları	• Doğu-Batı çatışmasının tarihte neden olduğu ilk gözle görülür çatışmalardan biri olması (Eğribel, 2017, s. 171; Özcan, 2004, s. 154)
Homeros Destanları	• Anadolu'nun Doğu-Batı çatışmasındaki öneminin ilk göstergelerinden biri olması
Herodot Tarihi	• Batı'nın Doğu karşısında üstünlük sağlama isteğinin ilk örneklerinden biri
Büyük İskender	• Batı uygarlığının inşası nezdinde ilk tarihsel belge
Asur İmparatorluğu	• Doğu'nun Batılaştırılmaya çalışılmasının ilk örneği
Roma İmparatorluğu	• Doğu'nun artı ürününün Batı elinde toplanması
Bizans	• <i>Yıkılışı ile birlikte</i> : Bir çağın kapanması bir çağın açılması
İslamiyet'in ortaya çıkışı	• <i>Yıkılışı ile birlikte</i> : Batı'nın kendi varlığını koruma sorununun ortaya çıkışı
Anadolu'nun Türkleşmesi	• Batı'nın Doğu karşısında örgütlenmesi
Haçlı Seferleri	• Batı'nın Doğu önündeki kalesi (Sezer, Genç, Eğribel, Özcan ve Baydar, 2000, s. 36)
Osmanlı Devleti	• Batı karşısında Doğu'nun ideolojik birliğinin sağlanması
Endüstri Devrimi	• Doğu'nun Batı cephesi karşısında birliğinin sağlanması
Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)	• Doğu topraklarının Batı egemenliğinden kurtuluşu (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 36)
Amerika Birleşik Devletleri	• Türk tarihi içerisindeki en önemli olay (Sezer, 2001, s. 340)
	• Bizans'ın sonu (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 36)
	• Asker devletlerin en mükemmel örneği (Eğribel, 2004, s. 109)
	• Doğu uygarlıklarının savunucusu (Eğribel, 2017, ss. 188-189)
	• Doğu siyasetindeki en önemli devrim
	• Dünya egemenliğinin Batı'nın eline geçişi
	• Osmanlı'nın dünya siyasetinin iflası (Sezer ve diğerleri, 2000, s. 44)
	• Tam Batılaştırma örneği

Özetle, Baykan Sezer'e ve öğrencilerinin görüşlerine göre, Doğu-Batı Çatışması Teorisi çerçevesinde bütün bir insanlık tarihini söz konusu iki uygarlığın ilişkileri ve çatışmaları ile açıklamak mümkün görülmektedir.

Tarih yukarıda olduğu gibi Doğu ve Batı'nın birbirleri ile ilişkileri ve mücadelelerinin tarihi olarak okunduğunda, çatışmanın devam edip edemeyeceği de merak konusudur. Bir diğer merak konusu, çatışmanın realitede aşıldığı zaman, sosyal bilimcilerin zihninde de aşılp aşılamayacağı, devam edip etmeyeceğine yönelik olarak öne sürülebilir. Örnek olarak İlber Ortaylı (2013, s. 236), Doğu-Batı ayrımının bir tür yakıştırma olduğunu ve tarihî gerçekle uyuşmadığını ifade etmektedir. Zira Ortaylı'ya göre söz konusu medeniyet daireleri içerisinde dâhil edilen devletler/milletler benzer özellikler göstermeyebilirler. Bu noktada Ortaylı'nın "Fakat bir grup insan çok kolay bir şekilde işte batı medeniyeti diye standart tesbit ederler ki, bir İtalyanla bir İsveçli batı medeniyetine dahil olmakla birlikte ne kadar müşterekleri vardır ayrımlarının yanında, onu da tartışmak gerekir." (2006, s. 183) ifadeleri akla gelebilir. Neticede Ortaylı, "Zaten (...) teknik bakımdan Şark ve Garb, Türkiye ve Avrupa arasında ayrım olduğu bir efsanedir." (2013,

⁶ Bu tablo Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde farklı tarihî dönem ve olaylar ele alınarak genişletilebilir. Nitekim İngiltere'nin söz konusu çatışma içerisindeki konumu, Fransız Devrimi, Tanzimat, Meşrutiyet vb. başlıklar da söz konusu çatışma içerisinde önem arz etmektedir. Ancak makalenin sınırları çerçevesinde sadece belli başlı kırılma noktalarına değinilmesi uygun görülmüştür.

s. 179) sonucuna ulaşmaktadır.⁷ Eğer Ortaylı'nın ifadeleri doğru kabul edilirse çatışmanın aşılmasının imkânı yoktur. Zira ortada bir çatışmadan bahsedilebilmesi için gerekli iki öge (Doğu ve Batı) ve söz konusu iki öge arasındaki ayırım yok görünümündedir. Öte yandan Kemal Tahir ve Baykan Sezer, tarihin Doğu ile Batı'nın birbirleri ile mücadeleleri ve çatışmalarının ürünü olduğunu bütün entelektüel kariyerleri boyunca ifade etmişlerdir. Burada özellikle Sezer'in farklı uygarlık daireleri içerisinde ele alınan devletler ve milletler arasındaki farklılıkları da dikkate aldığı ifade edilebilir. Örnek olarak kendisinin üst kümede Doğu uygarlık dairesi içerisinde yer alan Asya toplumları içerisinde Bozkır uygarlıklarına dair ayırımı hatırlanabilir (Sezer, 1979, s. 5). Bir başka örnek de Sezer'in Doğu uygarlığı içerisinde konumlanan Osmanlı Devleti'ne ilişkin yaklaşımında görülebilir. Kemal Tahir'e göre de Osmanlı, dünya tarihi içerisinde özerk ve özgün bir konuma sahiptir. Kısaca ifade etmek gerekirse Tahir ve Sezer'de iki uygarlık arasında çatışma mevcuttur ve tarih boyunca farklı görünüm arz etse de varlığını devam ettirmiştir.

Karl Marx'ın Çatışmacı Yaklaşımı ve Kemal Tahir-Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nin Karşılaştırılması

Hem Marx'ın hem de Tahir ve Sezer'in yaklaşımlarında çatışma unsuru temel vurgu olsa da söz konusu iki yaklaşımın benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durmak gerekmektedir. Bu sebepten ötürü, bu bölümde Karl Marx'ın sınıf eksenli çatışmacı yaklaşımı ile Kemal Tahir ve Baykan Sezer'in uygarlık eksenli çatışmacı yaklaşımı karşılaştırmaya tabi tutulacaktır.

İlk olarak Marx'ın çatışmacı yaklaşımındaki sınıf vurgusunun Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisindeki çatışmacı yaklaşımla uyuşmadığı görülmektedir. Tahir ve Sezer, sınıfların varlığını reddetmemekte ancak Batılı anlamda sınıfların Türk toplumunda görülmediğini belirtmektedirler.

Bir bakıma Kemal Tahir'e göre sınıf, Marx'ta olduğu gibi, ilkel komünal aşamadan sonra tarihin bütün aşamalarında var olarak kabul edilebilecek (ve çatışma unsuruyla birlikte tarihin gidişatını belirleyebilecek) bir olgu olmaktan uzak görülmektedir. Bozdağ'ın aktardığına göre "Osmanlı'nın sınıfsız toplum oluşu benim gözümü açtı" (akt. Bozdağ, 1995, s. 6) ifadelerini kullanan Kemal Tahir, sınıfsızlık vurgusunu net bir biçimde ifade etmektedir. Aynı şekilde, Tahir'in "Osmanlı telifçiliği sınıfsızlıktan gelir." (1992, s. 35) ifadeleri de bu durumu kanıtlar nitelikte bir başka örnek olarak gösterilebilir. Kemal Tahir, esasen Osmanlı ve Türkiye'yi kapsayan ve Batı'daki sınıf olgusundan ayrılan bu noktanın, üretim, mülkiyet ve yönetim biçimleri üzerinden Doğu-Batı ayırımının tamamı için geçerli olduğunu düşünmektedir:

Kemal Tahir, Batıcılışma girişimlerinin neden başarılı olmadığını ve olamayacağını tarihsel Doğu-Batı farklılaşması ve çatışması ile açıklar. Doğu ve Batı toplumları arasında pek çok alanda farklılıklar bulunmaktadır. Herşeyden önce, Doğu ve Batı toplumları tarih boyunca birbirleriyle çatışarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Doğu ve Batı arasında binlerce yıla dayalı yönetim, üretim, mülkiyet biçimleri arasında temel farklılıklar vardır. Doğu ve Batı toplumları birbirinden tamamen ayrı üretim, mülkiyet ve yönetim biçimi üzerinden örgütlenmişlerdir. (Kaçmazoğlu, 2010, s. 294)

Kemal Tahir'e göre Doğu ve Batı uygarlıkları nezdinde söz konusu ayırımlar, Doğu'da Batı tipi bir sınıf olgusundan bahsedilmeyeceğini göstermektedir. Nitekim Doğu'da Batı'daki gibi bir sınıflaşmadan söz edilemeyeceğine yönelik benzer bir tasavvur Baykan Sezer'de de mevcuttur. Sezer'in özellikle Osmanlı'ya ilişkin çözümlerinde, özel mülkiyete ve sınıf çatışmalarına imkân tanımayacak denli güçlü ve merkezi bir devlet vurgusu bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Zira Sezer nezdinde Osmanlı İmparatorluğu, "(...) Dünya İmparatorluğu olduğu gibi tarihte merkeziyetçiliğin de en parlak örneği." (2020, s. 75) olarak dikkat

⁷ Ek olarak Ortaylı'nın, Doğu'nun irrasyonel, gelişmemiş vb. olduğuna ilişkin yargıların kaynağını da Batı'da değil, Doğu'da bulduğu da hatırlanabilir: "Batı'nın rasyonel, Doğu'nun irrasyonel olması gibi temel ayırımlara dayandırılan farklılaşmalar ve kutuplaşmalar sun'üdür. Bundan başka, Doğu-Batı farkı veya Batı dışı coğrafya parçasının geri kalmış, gelişmeye yeteneksiz olması gibi tasnifler çok ilginçtir. Zira bu gibi tasnifler, bugünkü Batı Avrupa'dan önce, Doğu Akdeniz'in İslâm dünyasının eseridir." (2013, s. 4).

çekmektedir. Yüksel Yıldırım (2017, s. 190) da Baykan Sezer'in sosyolojisinde Marksizmin yerine odaklandığı çalışmasında Kemal Tahir'e de değinerek Tahir ve Sezer'in birbirine yakınlıklarını Osmanlı tasavvurları üzerinden özellikle vurgulamaktadır.

Bu noktada Kemal Tahir'in Karl Marx'ın Doğu toplumları tasavvurunu da yer yer eleştirdiği hatırlanabilir:

Aslında İbn-i Haldun'un tarih felsefesi gibi, Marks'ın değişmez doğulu toplum görüşü de yanlıştır. Bu iki yanlışı, Osmanlı İmparatorluğu bütün doğulu toplumlar adına meydana çıkarmıştır. Doğulu toplumların temel özellikleri kendi kendilerine yeter küçük üniteler, komünler sitesi bugünün süper devletlerine karşı direnecek tek kuruluştur. (1992, s. 142)

Doğu toplumları tasavvuruna getirilen eleştirinin yanı sıra, Karl Marx'ın hem Tahir hem de Sezer nezdinde diğer Batılı sosyologlardan ayrılan bir tarafının olduğu da belirtilmelidir. Söz konusu isimler, Batılı sosyal teorisyenleri, edebiyatçıları, tarihçileri eleştirel bir biçimde okuyan isimlerdir. Örnek olarak Kemal Tahir'in edebiyat alanındaki okumalarında, özellikle de hapisane yıllarında Batı klasiklerini; Fransız, Amerikan ve Rus edebiyatının seçkin örneklerini okuduğu hatırlanabilir (Özcan, 2013, s. 37). Yine Tahir'in (1992, ss. 96-103) *Batlaşma Notları*'nda Steven Runciman, Charles Diehl, Paul Wittek gibi tarihçilerin eser ve düşünceleri ile diyalogu da bu minvalde akla gelebilir. Yine Baykan Sezer'in (2006) de Yves Lacoste, Pierre George, Friedrich Ratzel, Carl von Clausewitz, Vidal de la Blache, Elise Reclus, New Geography Okulu, Pierre Dockès, Jean Bodin, Antoine de Montchrétien, Thomas Mun, Josiah Child, William Temple, William Petty, Boisguillebert, Pour François Perroux, Annales Okulu özelinde Fernand Braudel gibi ekol ve isimlerin eser ve düşünceleri üzerinden yürüttüğü coğrafya tartışması bu noktada bir örnek olarak hatırlanabilir. Ancak Tahir ve Sezer'in Batılı isimlere karşı tutumlarıyla Marx'a karşı tutumları arasında belirgin bir farklılık da gözlemlenmektedir. Bu farklılık, özellikle Marx'ın çatışmacı yaklaşımı ile beraber, aynı zamanda Batı'nın çelişkilerine çektiği dikkat ile de açıklanabilir. Baykan Sezer'in ifadeleriyle, "Marx, Batı toplumlarına en ağır eleştirileri yöneltmiş yazarlardan birisidir. Üstelik Batı uygarlığının en zayıf yönlerini bizlerin gözleri önüne sermektedir." (1985, s. 88).⁸

Her ne kadar Tahir ve Sezer için diğer isimlere nazaran Marx özel bir öneme sahip olsa da hem Tahir hem de Sezer, Marx'a ilişkin yorumlarında Doğu toplumlarını ön planda tutarak eleştirel bir okuma gerçekleştirmektedirler.

Baykan Sezer'in Marksizme yönelttiği şu eleştiri de önemlidir:

(...) bütün bütüncü görünüşüne karşılık marxisme [Marksizm] Doğu'nun varlığından habersiz Batılı bir sosyoloji olarak kalmıştır. Kendisi bütün bütüncü görüşlerine karşın Batı ile sınırlıdır. Marxisme'in [Marksizmin] kendisine konu olarak aldığı çekişmeyi aşan bir Doğu-Batı çatışması bulunmaktadır. Ve bu çatışmayı çekinmeden korkusuzca ortaya atacak, tartışma konusu yapacak yalnızca Doğu'dur. (2001, s. 417)

Tahir ve Sezer'in Marx'a ilişkin yaklaşımında, onun düşünce ve yaklaşımını doğrudan doğruya almaktansa Türk toplum gerçeği önünde sınamaya tabi tutma fikri hâkim gözükmektedir. Nitekim Kemal Tahir, Marx'ı ve Marksizmi bir reçete gibi görmektense öncelikle Türk toplum gerçeğini ele almak gerektiğini ifade etmektedir. Sezer'e göre de sadece belirli teori yahut yaklaşımlar göz önünde bulundurulacak değil, aynı zamanda "Herhangi bir toplum olayını kendi toplumsal ve tarihi koşullarından soyutlayarak" (2020, s. 32) anlayabilmek de mümkün değildir. Bu sebepten ötürü Tahir de Sezer de Türk toplum tarihi ve gerçeği nezdinde bir anlama çabası içerisine girmekte ve Marx'ın sınıf vurgusundan Türk toplum gerçeği ile örtüşmediği için ayrılmaktadırlar.

⁸ Marx'a ilişkin benzer bir tutuma, aynı ekolden başka bir isimde, Sezgin Kızılcılık'te de rastlanmaktadır. Çeşitli eserlerinde Batılı sosyal teorisyenleri eleştirel bir biçimde değerlendiren Kızılcılık de Marx'ı "Batı uygarlığının inşa ettiği kapitalist sistemin en radikal eleştirmeni" (2019, s. 74) olarak görmektedir.

Ekonomiye verilen önem de Marx ve Kemal Tahir-Baykan Sezer'in paylaştıkları bir diğer husus olarak dikkat çekmektedir. Marx'ta altyapı, üstyapı üzerine son kertede belirleyici olduğu için ekonomiye ayrı bir önem atfedilmektedir. Tahir ve Sezer'de de hem Batı çözümlerinde hem de Osmanlı ve sonrasında Türkiye'nin kendine özgü olduğu hususlarında iktisadi çözümler dikkat çekmektedir. Ancak iki isim nezdinde söz konusu çözümler, kültür olgusunu da dışarıda bırakmamaktadır. Bu anlamda, ekonomik determinizmden uzak bir biçimde, çözümlerinde kültüre de yer vermekte ancak gene de özellikle Doğu-Batı farkı gibi konularda iktisadi modellerdeki farklılıklara da büyük önem atfetmektedirler:

Dünya egemenliğinin yitirilmesi ile birlikte Doğu-Batı ticareti devam etse bile Batı'nın önerebileceği çok fazla bir ürün yoktur. Aradaki ticaret başladığında Doğu'dan çok fazla mal gelmediği için Batı kendisi için yeterli üretimi yapmak zorunda kalmıştır. Batı'da Orta Çağda ilk kez tarım ön plana geçmiştir. Bu nedenle tarımın öne çıktığı toplumlarla feodalizm arasında belli bağlantılar kurulmuş ve feodalizm bütün toplumlara yayılmak istenmiştir. Tarımın ön planda olduğu toplumlar feodal olarak tanımlanmaktadır. Batı köleliği hiçbir zaman yaygınlaştırılmamıştır. Kölelik Batı'ya özgü bir üretim biçimi olarak tanıtılırken, feodalizm bütün toplumlar için yaygın bir üretim biçimi olarak sunulmuştur. (Sezer, Genç, Eğribel, Özcan ve Baydar, 2001, ss. 47-48)

Kemal Tahir de kimi yerde ekonomiyi toplumun asli durumunu belirleyen bir unsur olarak not etmektedir. Bu noktalarda Tahir'in Marksist yönelimini netlikle gözlemlemek mümkün olabilmektedir: “Ekonomik temel üretim güçleri, üretim ilişkileri toplumun gerçek durumunu belirler. Türk toplumunun ekonomi-politik açıdan değerlendirilmesinde devletçiliğin özel yerini-yüzde oranını gözden uzak tutmak bizi daha işin başlangıcında büyük yanılgılara düşürür.” (Tahir, 1992, s. 23). Yine Tahir'e (1992, s. 86) göre Osmanlılığın sarsılması da tüm toplumlarda olduğu gibi giderin geliri aşmasıyla birlikte, yani ekonomi temelli meydana gelmiştir.

Bilimin yanlılığı yahut yansızlığı tartışmasında da Marx ve Kemal Tahir-Baykan Sezer'de hem bir benzerliğe hem de bir farklılığa rastlanabilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Baykan Sezer'e göre “Özellikle sosyolojide katıksız ve soyut bir yansızlık söz konusu değildir.” (2020, s. 35). Yine Sezer'e göre “Batı, sorunları olduğunu bilmektedir. Bütün sosyoloji akımları da Batı'nın bu sorunlarını çözmeye yönelik çabalar olmaktan başka bir şey değildir.” (1985, s. 90). Kısacası Sezer'e göre, sosyoloji örneğinde de görüldüğü üzere, bilime, özellikle de sosyal bilimlere özgü bir yanlı tavırdan söz edebilmek mümkündür.

Marx'taki bilim ile hâkim sınıf arasında kurulan bağa benzer bir biçimde Baykan Sezer'de de bilim ile hâkim uygarlık arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Bu durum hem sosyoloji özelinde hem de diğer sosyal bilimler nezdinde gözlemlenebilir bir olgudur. Bir başka ifade ile Marx'a göre nasıl bilim (özellikle de bilimsel sosyalizmin inşasından önce ortaya çıkan disiplinler) sınıf çatışmalarını görmezden gelerek burjuva anlayışına gerek doğrudan gerekse örtük bir biçimde sahip çıkıyorsa, Sezer'e göre de bilim (özellikle de Batı tasaları ile belirginlik kazanmış bir bilim anlayışı) Batı uygarlığı merkezli bir anlayış getirmektedir.

Günümüzü anlamak için tarihe eğilmenin elzem olduğu hususu da hem Marx'ta hem de Tahir ve Sezer'de ortak olan noktalardan bir diğeri olarak dikkat çekmektedir. Sezgin Kızılcıkel'in ifadeleriyle “Marx, tarihin bugünü anlamak bakımından önemli olduğuna işaret etmiştir.” (2017, s. 173). Benzer bir tutuma Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinde de rastlanmaktadır. Tahir ve Sezer için de tarihi bilmeden, günümüzün anlaşılması mümkün görünmemektedir.

Tarihsel olanın önemi ve gerekliliği bağlamında, 19. yüzyılın hem Karl Marx hem de Kemal Tahir ve Baykan Sezer için ayrıca bir önemi olduğu ifade edilebilir. “Marx, tarihte en fazla çelişkilerle dolu bir yüzyıl olan 19. yüzyılda yaşamış, fikirlerini inşa ederken söz konusu yüzyılın bunalımlarından etkilenmiştir.” (Kızılcıkel, 2017, s. 161). Bizzat söz konusu yüzyılda yaşayan ve yüzyılın bütün çelişkilerini birebir gözlemleyen Marx'ın yanı sıra, 19. yy. Tahir ve Sezer için de önem arz etmektedir. Nitekim Baykan Sezer ve arkadaşlarına (1999, s. 16) göre de 19. yy. bütün insanlık tarihi, dolayısıyla Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde yeni bir döneme denk gelmektedir. Ayrıca 19. yüzyılın en önemli özelliği de Yeni Çağ'ın bitip Yakın Çağ'ın başlamasıdır (Sezer ve diğerleri, 2001, s. 28). Yine Sezer, Eğribel ve Özcan'a göre “Batı

kendisini ve dünyayı yeniden örgütleme girişiminde XIX. yüzyıldan itibaren artık bilinçli bir çaba içindedir. Bu çabayla aynı zamanda gelişmeleri denetlemek, yönlendirmek isteğindedir.” (2002, s. 86).

Marx, Tahir ve Sezer’de bir diğer ortak yön ise yaşanan dönemi ve düzeni sömürü düzeni olarak adlandırmalarıdır. Marx’a göre sömürü, sınıfsal merkezli var olup sömüren sınıf olarak burjuvanın sömürülen sınıf olarak proletarya üzerindeki tahakkümünden kaynaklanmaktadır. Tahir ve Sezer’de ise sömürü Batı merkezli olup Batı uygarlığının Doğu uygarlığı üzerindeki tahakkümünden ve üstünlük iddialarından kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Kemal Tahir ve Baykan Sezer’in çatışmacı yaklaşımı ile Marksist çatışmacı yaklaşımın kıyaslanmasını amaçlayan bu çalışmada, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi ile Marx arasında belirgin farklılıklar ve kimi benzerlikler tespit edilmiştir. Öncelikle hem Kemal Tahir’in hem de Baykan Sezer’in yöntemsel bağlamda Marx’tan ciddi ölçüde yararlandığı görülmektedir. Ancak iki isim, Türk toplumuna ilişkin çözümlerinde Doğu ve Batı uygarlıklarının farklılıklarından hareketle kimi noktalarda Marx’tan ayrılmaktadırlar. Bu ayrımın en belirgin görüldüğü noktalardan biri sınıf ve devlet kavramları etrafında yürüttükleri tartışmadır. Zira yukarıda da belirtildiği üzere Tahir ve Sezer’in devlet tasavvuru, Marx’ın devlet tasavvuru ile taban tabana zıt bir görünümündedir. Ayrıca Türk toplumunun özgünlüğü noktalarında, iki ismin sınıf ve sınıf çatışması kavramlarına da eleştirel bir duruş içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer’e göre Türk toplumunda Batılı tipte bir sınıf olgusundan bahsedilemeyeceği bu durumu belirgin kılmaktadır. Öte yandan tarihsel analizden faydalanma noktasında üç isim de benzer bir tutum içerisinde dirler. Ancak burada da Kemal Tahir ve Baykan Sezer’in tarihe ilişkin yaklaşımlarında Türk toplumunun özgünlüğü fikri belirgin bir biçimde kendisini göstermektedir. Dolayısıyla Doğu-Batı Çatışması Teorisi’nin Türk toplumunun özgün gerçekliğine odaklanırken evrensel ve bütüncül bir tasavvur da sunuyor olması dikkat çekmektedir. Teorinin evrensel ve bütüncül vasfı/iddiası, özellikle bütün uygarlıkları ve dünya tarihini dikkate alarak inşa edilmiş olmasında görülmektedir. Kısacası söz konusu iki yaklaşım çatışmacı özü bünyesinde barındırır da yaklaşımlar arasında benzerliklerin ve farklılıkların tespit edilmiş olması, bu çalışmanın önemi içerisinde değerlendirilebilir.

Karl Marx ile Kemal Tahir-Baykan Sezer’in çatışmacı yaklaşımları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, bibliyografyada belirtilen eserlere dayanılarak tarafımızca oluşturulan aşağıdaki tablodaki gibi özetlenebilir:

Tablo 2. Karl Marx ve Kemal Tahir-Baykan Sezer'in çatışmacı yaklaşımlarının benzerlikleri ve farklılıkları

	Karl Marx	Kemal Tahir-Baykan Sezer	
Tarihin İlerlemesi	Çatışma eksenli (Diyalektik ilişki içerisinde)	Çatışma eksenli (Diyalektik ilişki içerisinde)	
Ekonomi	Son kertede belirleyici	Son kertede belirleyici	
Nihai Amaç	Çatışmanın aşılması	Çatışmanın aşılması	
Tarih	Günümüzü anlamak için kuvvetli bir işleve sahip	Günümüzü anlamak için kuvvetli bir işleve sahip	
19. yy.	Dönüm noktası <i>Sınıf çatışmasının had safhada olması ile</i>	Dönüm noktası <i>Doğu-Batı çatışmasının had safhada olması ile</i>	
Benzerlikler	Bilim	Değerlerden arınık bilimin reddi (Sömürülenin savunulması gerekliliği; çıkarlardan bağımsız bilimsel icranın işlevsizliği)	Değerlerden arınık bilimin reddi (Sömürülenin savunulması gerekliliği; çıkarlardan bağımsız bilimsel icranın işlevsizliği)
	Çatışma	Reel (Bilim insanlarınca inşa edilmemiş)	Reel (Bilim insanlarınca inşa edilmemiş)
	Var Olan Düzen	Sömürüye dayalı	Sömürüye dayalı
	Bilinç	Çatışmanın aşılması için gerekli <i>İşçi sınıfının bilinçlenmesi</i>	Çatışmanın aşılması için gerekli <i>Doğu uygarlıklarının bilinçlenmesi</i>
Farklılıklar	Çatışmanın Doğası	Sınıf eksenli <i>Sömürülen-Sömüren Proletarya-Burjuva</i>	Uygarlık eksenli <i>Sömürülen-Sömüren Doğu-Batı</i>
	Toplum Modelleri	Son kertede Doğu ile Batı arasında aynı modeller geçerli	Başlangıcından günümüze dek Doğu ve Batı toplumları için farklı modeller geçerli
	Bilim	Sınıfsal çıkarlardan azade değil	Toplumsal çıkarlardan azade değil
	Egemen Bilim Anlayışı	Burjuva bilimi	Batı bilimi
	Devlet	Egemen sınıfın lehine, sömüren	Batı'da egemen sınıfın lehine, sömüren Doğu'da kerim/koruyucu Doğu uygarlıklarının kendi tarihsel gerçekliklerinin farkına varmaları ve Batı uygarlığının sömürücü vasfından ve dünya egemenlik iddiasından uzaklaşması ile ⁹

⁹ Doğu-Batı Çatışması Teorisi nezdinde çatışmanın aşılması imkân dahilinde olsa da çatışmanın nasıl aşılabacağı, tarihsel sürece bağlı olarak değişebilir. Bir başka ifade ile Doğu-Batı Çatışması Teorisi'nde, Marx'ın yaklaşımında olduğu gibi

Kısacası, çatışmaya yönelik yaklaşımlarında hem Marx'ın hem de Tahir ve Sezer'in üzerinde uzlaştıkları husus, çatışmanın varlığı ve aşılması gerektiğidir. Her ne kadar Marx sınıfsal çatışmaya, Tahir ve Sezer ise uygarlıklar arası çatışmaya ağırlık veriyor olsalar da onlara göre çatışma var olan bir gerçeklik görünümündedir.

Çatışmanın aşılmasına yönelik teklif ve düşüncelerinde de Marx ile Tahir ve Sezer'de belirgin bir farklılık gözlemlenmektedir. Zira üç isim için de çatışma ortak nokta olsa da çatışmanın doğası birbirinden farklı görülmektedir. Böylelikle çatışmaya yönelik çözüm önerileri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bu noktada Marx'a göre proletarya devriminin, tarih boyunca devam eden sınıfsal çatışmaya son vereceği vurgusu hatırlanabilir. Kemal Tahir ve Baykan Sezer çizgisinde ise Doğu ve Batı çatışmasının aşılması, ancak ve ancak Doğu uygarlıklarının tarihsel gerçekliklerinin ve rollerinin farkına varmaları ve Batı uygarlığının sömürücü vasfından uzaklaşması ile imkân dâhilinde olabilir.

Yazar katkısı:	Kavramsallaştırma: BÇ, NGE; Veriyi düzenleme: BÇ, NGE; Veri Analizi: BÇ, NGE; Araştırma: BÇ, NGE; Yöntem: BÇ, NGE; Kaynaklar: BÇ, NGE; Taslak metin yazımı: BÇ, NGE; Gözden geçirilmiş metin yazımı: BÇ, NGE.
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazarlar bu çalışma için mali destek almadıklarını bildirmişlerdir.
Etik kurul onayı:	Yazarlar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Bernal, J. D. (1974). *Marx ve bilim*. (O. Arman, Çev.) (2. bs.). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Bozdağ, İ. (1995). *Kemal Tahir'in sohbetleri* (1. bs.). İstanbul: Emre Yayınları.
- Burcu Sağlam, E. (2018). Sosyolojide temel teoriler ve düşünürler. E. Burcu Sağlam, A. Öğün Boyacıoğlu ve A. Gelgeç Bakacak (Ed.), *Sosyoloji* (1. bs.) içinde (ss. 41-96). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Collins, R. (2015). *Sosyolojide dört ana gelenek* (1. bs.). (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Coser, L. A. (2015). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler* (2. bs.). (H. Hülür, S. Toker ve İ. Mazman, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Cuff, E. C., Sharrock, W. W. ve Francis, D. W. (2013). *Sosyolojide perspektifler* (1. bs.). (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Eğribel, E. (2004). Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi üzerine: 1960'ların geç tartışmacısı Baykan Sezer. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (sosyoloji yillığı kitap 11)* içinde (ss. 104-116). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2006). Doğu-Batı çatışmasının temel eksenini: Türkiye'nin seçimi yeni dünya düzenini belirler. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya (sosyoloji yillığı kitap 15)* içinde, (1. bs., ss. 971-979). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2017). Anadolu: Savaş yolları kavşağı. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarihte Doğu-Batı çatışması (sosyoloji yillığı kitap 12)* içinde (2. bs., ss. 165-189). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Eğribel, E. ve Özcan, U. (2007). Baykan Sezer sosyolojisinin olanakları: Güncelin tarih içinde sürekliliği, tarihin içindeki güncellik. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Bilim sosyolojisi: Bilim tarihi ve yöntem (sosyoloji yillığı kitap 16)* içinde (ss. 115-124). İstanbul: Kitabevi.
- Fedai, Ö. (2004). Romanda tarihe Kemal Tahir'den bakmak. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (sosyoloji yillığı kitap 11)* içinde (ss. 499-509). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Fındıkoğlu, Z. F. (2018). *Karl Marx ve sistemi*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Goodwin, G. A. ve Scimecca, J. A. (2018). *Klasik sosyolojik teori: Sosyolojinin vadinin yeniden keşfi*. (2. bs.). (E. Aykut, B. Binay, U. Binici, M. Çetin Dağdelen, B. Durmuş, H. Güven, ... Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

kesin bir reçete söz konusu değildir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Sorunların çözümünü tüm boyutlarını kapsayan bütünsel bakış açısı yeni bir dünya düzeni arayışından ve mevcut dengenin aşılmasından bağımsız değildir. Daha iyi bir dünya amacı/hedefi ancak Doğu halklarının uzun yıllara yayılan mücadeleleriyle mümkündür. (...) Ancak bu konuda bugünden yarına hiç kimse bir reçete, bir formül beklememelidir. Gelecek, tarihsel koşullar altında ve mevcut dengenin devrimci dönüşümü yönünde uğraş verirken elde edilecek deneyimin sonucunda biçimlenecektir.” (2007, s. 121).

- Hançerlioğlu, O. (1970). *Düşünce tarihi* (1. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2010). Kemal Tahir ve batıcılığa eleştirisi. E. Eğribel ve M. F. Andı, (Yay. Haz.), *Kemal Tahir: 100 yaşında* (1. bs.) içinde (ss. 287-297). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kayalı, K. (2002). Baykan Sezer'le diyalogumuz sürecektir. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl—Türkiye’de sosyoloji seminer notları-3 (sosyoloji yıllığı kitap 9)* içinde (ss. 24-28). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Kayalı, K. (2004). “Fazla bilinmeyen” bir düşünür sosyologu anlatmayı denemek. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer’e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (sosyoloji yıllığı kitap 11)* içinde (ss. 15-17). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2004). *Özgünlüğün sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2008). *Baykan Sezer’in sosyoloji anlayışı* (2. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2015). *Yerli sosyoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2017). *Sosyoloji tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen’in sosyal teorileri* (1. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2019). *Batı barbarlığı 1: Rousseau, Marx ve Nietzsche üzerine* (3. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği* (4. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lanuza, G. M. (2016). The dialectical foundations of Marx’s sociology of conflict: Methodological implications for the study of conflicts. *Philippine Sociological Review*, 64, 103-133.
- Macherey, P. (2016). Diyalektik materyalizm. G. Bensoussan ve G. Labica (Haz.), *Marksizm sözlüğü* içinde (ss. 249-253). İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi politüğün eleştirisine katkı* (4. bs.). (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2021). İkinci baskıya sonsöz. (M. Selik ve N. Satlıgan, Çev.), *Kapital* (14. bs.) içinde (C. 1, ss. 22-29). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Orçan, M. (2004). Baykan Sezer’le Türk sosyolojisinin kimlik arayışı. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer’e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (sosyoloji yıllığı kitap 11)* içinde (ss. 214-221). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2006). (M. Sevil, Haz.), *Türk düşünce hayatı* (1. bs.) içinde (ss. 183-190). Ankara: Hece Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2013). *Avrupa ve biz* (9. bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, U. (2004). Baykan Sezer’in Doğu-Batı çatışması kuramı üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer’e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (sosyoloji yıllığı kitap 11)* içinde (1. bs., ss. 148-159). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Özcan, U. (2013). Çağdaş Türk edebiyatı ekseninde Kemal Tahir’e yaklaşmak, Kemal Tahir’le çağdaş Türk edebiyatını anlamlandırmak. *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, (3), 33-40.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları* (1. bs.). (H. Hülür, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayıncılık.
- Save, L. (1976). Sınıf mücadelesi ve Hegel diyalektiğinin Marksist görüşle ayakları üstüne oturtulması. *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, (12), 56-58.
- Sezer, B. (1979). *Asya tarihinde su boyu ovaları ve bozkır uygarlıkları* (1. bs.). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (1985). *Sosyolojinin ana başlıkları* (1. bs.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları ve Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sezer, B. (1993). *Sosyolojide yöntem tartışmaları* (1. bs.). İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sezer, B. (1998). Sosyologca 2 için önsöz. *Batı yayıncılığı (sosyoloji yıllığı kitap 5)* içinde (ss. 64-66). Erzurum: Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Basımevi.
- Sezer, B. (2001). Türkiye sosyolojisi: Seminer notları 2: 1972-1982. E. Eğribel (Yay. Haz.), *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 2* içinde (ss.333-498). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Sezer, B. (2003). Kemal Tahir üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Kemal Tahir’in 30. ölüm yıldönümü anısına (sosyoloji yıllığı kitap 10)* içinde (ss. 21-26). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2004). Baykan Sezer’in Gökhan Köktürk’e mektubu. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer’e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (sosyoloji yıllığı kitap 11)* içinde (ss. 31-35). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2006). Sosyoloji ve coğrafya-ders notları. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya (sosyoloji yıllığı kitap 15)* içinde (ss. 53-99). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2016). Kemal Tahir üzerine: Kemal Tahir ve Marxisme. *Notlar: Sanat-edebiyat 1* içinde (ss. 21-29). İstanbul: İthaki Yayınları.

- Sezer, B. (2018). Ek: Doğu-Batı çatışmasında Yunanlığın yeri. *Doğu-Batı ilişkileri açısından Batı tarımı (sosyoloji yıllıkları kitap 26)* (2. bs.) içinde (ss. 111-148). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (2020). *Türk sosyolojisinin ana sorunları* (2. bs.). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B., Eğribel, E., Ertürk, R., Tüfekçioğlu, H. ve Özcan, U. (1999). Tarih ve sosyoloji. *Tarih ve sosyoloji (sosyoloji yıllığı kitap 6)* içinde (ss. 11-46). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Sezer, B., Eğribel, E. ve Özcan, U. (2002). XX. yüzyıl. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl-Türkiye'de sosyoloji seminer notları-3 (sosyoloji yıllığı kitap 9)* içinde (ss. 81-196). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Sezer, B., Genç, E. S., Eğribel, E., Özcan, U. ve Baydar, Z. (2000). Osmanlılık. *Osmanlılık-Türkiye sosyolojisi seminer notları-1 (sosyoloji yıllığı kitap 7)* içinde (ss. 16-58). İstanbul: Berdan Matbaası.
- Sezer, B., Genç, E. S., Eğribel, E., Özcan, U. ve Baydar, Z. (2001). XIX. yüzyıl. *XIX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi-2 (sosyoloji yıllığı kitap 8)* içinde (ss. 19-130). İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Şan, M. K. (2004). Baykan Sezer ve toplum çıkarlarımız açısından sosyolojiye yeniden bakmak. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (sosyoloji yıllığı kitap 11)* içinde (ss. 182-198). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Tahir, K. (1992). *Notlar/batılaşma* (1. bs.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (2016). *Notlar: Sanat-edebiyat 1*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2020). *Notlar 10/Osmanlılık/Bizans*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tatlıcan, Ü. (2011). *Sosyoloji ve sosyal teori yazıları* (1. bs.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Therborn, G. (2021). *Sosyolojinin ve tarihsel materyalizmin oluşumu: Bilim, sınıf ve toplum* (1. bs.) (B. Balkız ve Ü. Tatlıcan, Çev.). İzmir: Isık Yayınları.
- Turner, J. H. (1974). *The structure of sociological theory* (3. bs.). The Dorsey series in sociology. Homewood, Ill: Dorsey Press.
- Turner, J. H. (1975). Marx and Simmel revisited: Reassessing the foundations of conflict theory. *Social Forces*, 53(4), 618-627. doi:10.2307/2576477
- Yazoğlu, C. ve Sezer, B. (2016). Önsöz. *Notlar/Sanat—edebiyat 2* içinde. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2017). Baykan Sezer düşüncesinde Marksizm. F. Nas (Ed.), *Yüzyılın sorunları ve sosyoloji II* içinde (1. bs., ss. 157-193). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Yılmaz, Ç. (2013). İşçi sınıfı bilinci üzerine güncel yaklaşımlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(38), 347-374.